

François Rabelais’de İnsan İmgesi: Hümanizma ve Ütopya Çerçevesinde *Gargantua*’yı Okumak

An image of human being in François Rabelais: a reading of *Gargantua* related to
Humanism and Utopia

Ahmet YILMAZ *

Öz

Dönemsel kalıplaşmış anlayışların ve buna bağlı olarak toplumsal yapı ve kurumların eleştirisi olarak François Rabelais’in *Gargantua* adlı anlatısı, şövalye geleneği ile halk mizah geleneğinin örtüştüğü bir yapıdır. Anlatı birinci anlamda, Rönesans’ın özgürleşme ikliminin de etkisiyle insanlığı yeni bir değerler sistemiyle tanıştırmayı, onu yeniden konumlandırmayı ve kavramayı, yeni bir eşikte tanımlamayı dener. Bu yeni eşik, Rönesans hümanizmasının somutlaştığı ütopyik bir eşiktir. Her şeyden önce, insana ve onun temsil ettiği tüm değer ve anlamlara derin bir saygı, bilinçli bir katkı ve güçlü bir yöneliş içeren bu yeni yaklaşımda düşünce-davranış ilişkisi yaşam-egitim ilişkisi ile bütünlüklü olarak verilmeye çalışılır. Bunun diğer adı ise teori ile uygulamanın uyumudur. Somut olay veya durumlar üzerinden biçim, içerik, yöntem ve süreç olarak insanın algısı ve eğitiminin yeniden düşünülmesine; eğitim programının yeniden düzenlenmesine yönelik çarpıcı görüşlere ve uygulamalara yer açılır. Derin, öznel, karmaşık ve saf olarak betimlenen insanın iç dünyasını, her çeşit dogmanın etkisinden, her çeşit yararsız bilginin tutsaklığından, her çeşit gereksiz korkunun boyunduruğundan kurtarmak ilk işlerdendir. Bilge bir rehberin yönlendireceği keyif verici, kişinin sürdürmekten mutlu olacağı, kimseye zarar vermeyecek türden süreçler tasarlanır. Bilgi temelli, titizlikle hazırlanmış ve düzenlenmiş bir yaşam pratiği için bilimin ışığına, aklın rehberliğine duyulan gereksinim vurgulanır. İnsan aklıyla düşünen, duygusuyla hareket eden, belleğiyle davranan, donanımıyla karar veren bir eylemsel eksenin güçlü öznesi olarak gösterilir. Eserde bir dev olarak dünyaya gelen *Gargantua*’nın sistematik -ve ütopyik- biçimde yaşamayı, düşünmeyi, okumayı, inanmayı, davranmayı, karar vermeyi ve yönetmeyi öğrenmesinin hikâyesine tanıklık edilir. *Gargantua*’nın yaşamının çok uzun bir kesitini kapsayan bu tanıklık boyunca, insanın özel ve kıymetli bir varlık olduğunun, iyi yönlendirilmesi ve doğru yönde geliştirilmesinin olası olduğunun, bunun yolunun akla ve bilime saygılı pozitif eğitimden geçtiğinin altı çizilir. Tüm bu süreçte, insanın ruh, beden ve anlayış olarak üç düzlemde tamamen özgürce kavranmasının gereği vurgulanır.

* Yrd. Doç. Dr. Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü, Sivas
ahmetyilmaz@cumhuriyet.edu.tr

Yeni bir insan imgesinin zeminini oluşturan bu ütopyik evrende özgünlük, özgürlük, yetenek, plan ve görev bilinci gibi kavramlar çok sayıda somut olay çerçevesinde tartışılır. Çağın koşullarından bakıldığında ütopyik olduğu tartışmasız bu yeni savlar yoluyla Rabelais bizi insanın ne olduğu ve nasıl olması gerektiği üzerine düşünmeye çağırır. Bu çağrıda, dönemin sorunlu kavramları olan sofizm, skolastik düşüncü ve dogmatizm gibi anlayış ve uygulamaları eleştirme ve tartışma isteği gizlidir.

Bu çalışma, söz konusu yapıttaki insan imgesini bir izlek olarak hümanizma ve ütopya ile ilişkiler çerçevesinde yorumlamayı; temel niteliği ve içeriği bakımlarından anlamayı ve açıklamayı amaçlamaktadır.

Anahtar sözcükler: Rabelais, *Gargantua*, Rönesans, eğitim, hümanizma, ütopya, insan imgesi.

Abstract

François Rabelais' novel, *Gargantua*, as a criticism of the inflexible thought and hence the social structure and institutions of the age, is a work in which the knightly tradition and folk homour tradition overlap. In the first place, the novel, under the influence of the liberating atmosphere of the Renaissance, attempts to introduce a new system of values to humanity, to reposition, comprehend and define humanity on a new threshold. This new threshold is an utopian one where the humanism of the Renaissance became concrete. Above all, in this new approach that involves a deep respect for, a conscious contribution to and a strong orientation towards the human being and to all the values that he/she embodies, the relation between thought and action is attempted to be given through the relation between life and education in an integrated way. Another name for this is the compatibility of theory and practice. This new approach makes room for the rethinking of human perception and education as a form, content, method and process via concrete events and situations, and for the striking ideas and practices directed to the reordering of the education programme. One of the first deeds of the human being is to salvage his inner world, depicted as deep, subjective, complex and pure, from the influence of every kind of dogma, from the bondage of every kind of useless information, and from the shackle of unnecessary fear. The processes steered by a wise guide, that would give delight, make one happy and give no harm to are designed. The necessity for the light of science and the guidance of mind is emphasized for an information-based, meticulously prepared and organized living practice. Man, thinking with his mind, behaving with his sentiment, acting with his memory, deciding with his knowledge is pointed out as the strong subject of an operational axis. The story of Gargantua, who was born as a giant, as he learns systematically –and in a utopian way– to live, to think, to read, to believe, to behave, to decide and to rule is witnessed. During this testimony covering a long period of Gargantua's life, it is underlined that the human being is a special and precious entity and that it is possible to improve him and to lead him to the right path through positive education. In the entire process it is highlighted that the human being should be comprehended with utter freedom on the levels of spirit, body and understanding. In this utopian universe constituting the base of a new human concept, such notions as originality, freedom, ability, the consciousness of planning and of duty are debated within the framework of a wide range of concrete events. Rabelais calls us to think what a human being is, and how he she should be through new assertions which are indisputably utopian considering the given conditions of the era. In this call the will to criticize and to argue the problematic notions of the period such as sophism, scholasticism, dogmatism and the like as well as their extentions are hidden.

Key words: Rabelais, *Gargantua*, Renaissance, education, humanism, utopia, human concept.

Giriş

Dogmatizm karşıtı, halk mizah geleneğinin temsilcisi, ucu açık görüşlerin korkmaz savunucusu, yenilik yanlısı, gülmece ustası, groteskin ressamı gibi nitelermelerle anılan François Rabelais, *Gargantua*'da, Orta Çağ'ın sonlarına doğru çözülmeye başlayan tüm-cü dünya görüşünü temel konu olarak tartışır. Roman örgüsü içinde gelişen bu uzun tartışma, Rönesans ve reformun sunduğu yeni iklimin etkisi altındadır ve insanın doğası, eğitimi, özgürlüğü gibi bir dizi sorunu da içermektedir.

Rabelais'nin ele aldığı her konunun ve/veya sorunun hümanizma kökenli ve Antik Çağ'ın devamı özelliğinde olduğu bilinmektedir. İzleksel öncelikler ve yoğunluklar bakımından eğitime, savaşa, dine ve siyasete fazlasıyla yer açan *Gargantua*, dönüp dolaşip aynı hümanist çerçeveye otururken, fazlaca ütöpik denebilecek bir zeminde somutlaşır. Yapıt aynı zamanda, dönemin genel algısının uzağına düşen düşünce ve eylem mantığının yanı sıra kendine özgü kurgusu sayesinde, Fransız anlatı geleneğinin ve ütopyasının ilk örneği olarak anılır.

Gargantua'daki insan imgesi her şeyden önce mutluluk, bilgi ve bilinç üzerine temellenir. İnsan, uyumlu bir bütünün üyesi olarak, kimliği ve benliği bir dizi özel renkle biçimlenmiş, özgür ve güçlü bir imge olarak sunulur. Bu algıda insan, kişiliğinin ve varoluşunun kendisine yüklediği sorumluluğun ayrımında, devamlı biçimde bilincini ve bilgisini güçlendiren, belleğini sürekli olarak tazeleyen, bilmeyi ve bilgiyi -bilinçli olması koşuluyla- en büyük zenginlik sayan, zekâsını ve yaratıcılığını durmadan geliştiren, kutsal olduğu kadar kutsal olmayana da zaman ayıran birey olarak tasarlanır. Bu tasarı her anlamda ilk ve büyük bir proje olduğu kadar, çok sonralarda kavramın tüm açmazlarına ve anlamsal sapsmalarına rağmen 'modern' olarak nitelendirilecek insanı öncelemektedir.

Rönesans Işığı, Hümanizma Ruhu ve Özgürlüğün Büyüsü: *Gargantua*'daki Öğretinin Kökleri

Hümanizma ve *Rönesans* olarak adlandırılan akımlar, XV. yüzyılda İtalya'da doğup Avrupa'ya yayılmış olan bir dizi yeni anlayış içerdiğinden, hemen her alanda yeni eğilimler ortaya koyduğundan, tek bir cümleyle tanımlanamaz. Orta Çağ'ın düşünce, din ve sanat sorunlarını kendine özgü bir anlayışla ele almasının bundaki payı büyüktür. Sanat adına yapılanların tümünde mutlak biçimde uyulması gereken dinsel ve ahlaki ölçüler nedeniyle, insan her durumda öncelikli konu olmakla birlikte, ele alınışı daha çok yaratılışı, ölümü, yükümlülükleri çerçevesindedir. Bu çerçevede insan, öncelikle Hıristiyanlığın ve feodal yapının amaçlarına uygun düşecek kurallı bir yaşantının koşullarını istemeyerek de olsa gerçekleştiren, ait olduğu sosyal sınıfın ve kendi öz algısının sunduğu yazgının tutsağı, tüm çabalarına karşın kendini asla aşamayacak bir varlıktır.

Orta Çağ felsefesi kendi içinde kapalı bir sistemdi; bu sistem içinde, ancak görünürde birbirinden ayrıldıkları, özde ise birleştiklerine inanılan karşıtları organik bir büttünde giderilmeğe uğraşılırdı. Bu sistem hiç kimsenin, hiçbir ulusun malı değildi, kişisel değildi. Katolik Kilisesi çerçevesinde toplanmış bütün Hıristiyan ulusların ortak malı idi (Gökberk, 1980, s.184). Rönesans'ta bir ana eğilim olarak bulduğumuz 'otoritelerden

bağımsız olmayı istemek', Orta Çağ'ın evrensel şemasını kırmıştır. Artık insan büyük bir organizmanın bir organı değildir (Gökberk, 1980, s.187). Renaissance düşüncesinin üzerinde durup antik örneklere göre işlediği ilk sorun insan sorunudur (Gökberk, 1980, s.188).

Rönesans'ın eleştirisi konusu yaptığı sorun işte tam da budur. İlk işlerden biri olarak kalıplaşmış, donuklaşmış ve insanı mutlak bir sınırlılık içinde algılamayı gelenek haline getirmiş bu düşünce sistematüğini reddetmek vardır. Bu karşı çıkış kuşkusuz uzun bir süreç gerektirir. Bu sürecin temel dinamiği, keşiflerin açtığı yeni ufuk ile icatların sunduğu büyük olanaklardan başka, yazılı kaynakların her geçen gün çoğalması sonucu katlanarak biriken bilgidir. Bu süreçte, bilginin beslediği gerçekçilik ve gerçekliğin verdiği güç, çağın açmazı olan skolastiğe karşı gelişen tepki bakımından önemlidir. Bu tepki aynı zamanda dinle olduğu kadar dünya, ahlak ile olduğu kadar metafizikle de ilgilenme eğilimine hem kaynaklık eder hem de yön verir.

Ütopyanın XVI.yüzyılda ortaya çıkması o nedenle rastlantı değildir. Thomas More *Ütopya* (More, 2009) adlı yapıtıyla, bütün kurumlarıyla çok iyi işleyen, kusursuz bir toplumsal yapı etrafında şekillenmiş bir ada betimlemesiyle uzun sürecek bu düşünsel dönüşümün başlatıcısıdır. Sorunu bütünlüklü bir metin biçiminde ortaya koymuş olan More, sınıfsal ayrımların törpülediği, konforun olmadığı, paranın geçmediği, hiçbir dinsel inanışın hüküm sürmediği bir ada imgesinden hareket ederek evrensel akıl yoluyla varılabilecek yeni bir dünyanın peşine düşer. Bu dünyanın birinci özelliği, mevcut Orta Çağ dünyasına benzemezliğidir.

En genel adlandırmada 'insan bilimleri' olarak özetlenen din dışı çalışmaların tümü bu sürecin ana kaynakları arasındadır. Bunların birinci anlamda ilahiyat içinde sayılan diğer tüm çalışmalarla esaslı bir karşıtlık içerdikleri bilinir. İncil'in doğru okunması ve yorumlanması, okuma yazma bilmeyen geniş kitlelere kendisi dışında hiçbir özel amaca hizmet etmeyecek bir bağlamda sunulmasını da hedefleyen 'insan bilimleri', ilk adımda insanın kutsaldan bağımsız olarak konumlanışını savunur. "İnsan bilimleri dindışı kültür ile dinsel kültürün ayrımını zorunlu olarak içerirken, sorunlu alan olarak bunlar arasındaki çatışmayı, uzlaşmayı ve eklemlenmeyi de anlatır" (Bonnot, 1959, s. 5). Bu da bizi Rabelais'nin seküler düşünce geleneğini önemseydiği ve izlediği sonucuna götürür.

Rönesansın, antik örneklere göre yeniden ele almayı denediği ilk konu olarak insana dolaysız bir yoldan ulaşmaya çalıştığını, mutlak bir seküler kavrayışla anlamayı ve anlatmayı denediğini bilmekteyiz. *Gargantua*'daki insan özlü kurgu ve onun temel dinamiği arayışı bu seküler algıyla ilişkilidir. *Gargantua* yeniden kazanılmış otonom bir varoluş bilincinden hareket eder. İnsanın özü ile yaşamı arasındaki ilişkiye yoğunlaşan bu yeni bilinç, kişinin özgürlüğü, öğrenme isteği, keşif girişimi ve iyi planlanmış yaşam sürecine özellikle yoğunlaşır. Bu düşüncede insan, bilgi konusunda derin bir merak, uygulama konusunda tutarlı bir program, haklar ve özgürlükler konusunda üstün bir bilinç ve vicdan, eylem konusunda köklü bir değerler sistemiyle donatılmış olarak tasarlanır. Bu tasarı Antik Çağ örneği ile neredeyse tamamen örtüşmektedir.

Antik Çağ Yunan düşüncesinin aydınlanma çağıdır. Bu çağda, gelecek yüzyılların en önemli akınlarnın temel düşünceleri kaynaşmaktadır (Hançerlioğlu, 1983, s. 91).

Hümanizma işte bu tarz bir Antik Çağ rehberliğini içeren ve gerektiren, bu rehberliğin ışığında ilerleyen yeni düşüncenin adıdır. Bu düşüncede insan bütün olarak ve mutlak özgürlüğü temelinde, bir dizi yeni özdeğer-öznelilik çerçevesinde ele alınır. Hümanizma insanı, kendindeki bilme derinliğinin yanı sıra özgürlük tutkusu ve eylem merakı derecesinde eylemlerinden sorumludur. Ölçüde, aşırılıkta, atılımda, çekilmede, kuralda, sınır tanımazlıkta, yanılısamada, doğru görüşte, kaygıda, coşkuda, düşüşte, yükselişte hep bu derinlikten yararlanır. İnsanı kuşatan, ezen, bunaltan, sıkın, zorlayan yersel veya göksel her olgu veya durum karşısındaki en iyi yol gösterici olarak kendi bilgisi, aklı, dürtüsü ve duygusu olduğunu savlar. İnsan, bir yandan durmadan derinleştirmek zorunda olduğu bilgisinin diğer yandan ise *Gargantua* örneğinde olduğu gibi uzun çaba ve sabır gerektiren okumalar, telkinler, gözlemler, deneyler, çalışmalar ve tekrarlar yoluyla donatmaya çalıştığı aklının kölesidir. Ancak bu yolla kendi elleriyle inşa ettiği, yeniliklerle donattığı dünyanın efendisi olabilecektir.

Rabelais'nin *Gargantua*'da tasarladığı insan imgesi, işte tam da bu ekseninde gelişir. Yapıt birçok anlamda öncüdür. Kutsal metinlerdeki insan tanımı ve algısına mesafeli duruş, kuşkulu bakış veya karşıtlık ondaki en belirgin özellikler arasındadır. Bu durum, çağ için ilk kez gülmenin yapıtın omurgasını oluşturmasında kendini gösterir. Eser, gülmenin tarihinde ayrıcalıklı bir yerdedir. Öte yandan eğitime ilişkin savlar, kuramlar ve uygulamalara ayırdığı bölümler ise sadece yenilikçi değil aynı zamanda ütöpiktir ve yine ilk örnek özelliğindedir. İlk örnek olmasında Orta Çağ'ın feodal ve teokratik düzeninin çözümlenmesinin, bin yıllık halk mizahının birdenbire yazına girmesinin payı şüphesiz çok büyüktür. Bin yıllık gülme geleneği, bir yandan *Gargantua*'daki en önemli boyutlardan birine kaynaklık ederken diğer yandan hoşgörünün simgesine dönüşerek hümanist bilgi ve birikimin yazınla tanışmasını sağlayacaktır. Bir görtüşe göre (Bahtin, 2005, s. 100), Rabelais'de Orta Çağ soytarısının konuşmasını ve maskesini, halk ve karnaval neşesini, demokratik papazın saygısızlığını, şarlatanın konuşmasını ve jestlerini görürüz; hepsi de hümanist ilimle birleşmiştir.

Gargantua, Aristo'nun "Gülme, tüm canlı yaratıklar arasında yalnızca insana bahşedilmiştir" sözünden hareketle, bir prensin dünyaya gelme sahnesiyle başlar ve her adımda insanı insan yapan temel fizyolojik ayrıntılara odaklanır. Pekçok yoruma açık bir ayrıntı olarak, bu prens nedense bir devdir. Fizyolojik ayrıntılardan ve çocukluk evresinde hemen sonra başlayan süreçte, öznel, ütöpik, abartılı bir biçimde ve neredeyse tümüyle grotesk imgeler üzerinden ilerleyen eğitim süreci dikkat çeker ve önemli yeniliklerle doludur: "Üç yaşından beş yaşına kadar *Gargantua* babasının buyruğu altında gereğine uygun olarak beslendi ve yetiştirildi ve *Gargantua* vakitlerini ülkenin küçük çocukları gibi geçirdi, yani içmek, yemek ve uyumakla, yemek, uyumak ve içmekle, uyumak, içmek ve yemekle" (Rabelais, 2009, s. 55).

Rabelais doymak bilmeyen bir iştaha eşlik eden öğrenme isteği ile donattığı *Gargantua*'yı, adım adım büyütür ve zamanın bütün büyük meselelerini alaycı eleştirisinin öznesine dönüştürür. Anlatımdaki abartının ve imgelerdeki groteskin okuyucuda yaratabileceği olumsuz etkiyi birazcık da olsa silmek için, kitabın önsözünde uyarı tarzında 'değerli' okurundan, eserdeki 'özlü ilik'i çıkarmasını ve fanteziler ardındaki derin düşünceye varmasını ister. Bu uyarıda, Orta Çağ'ın ortalama algısının sığ olmasının payı büyüktür.

İnsanı küçülten, ruhunu köleleştiren, bedenini değersizleştiren, devinimini sınırlayan aslında 'özürlü' bir düşüncedir Orta Çağ düşüncesi. Hıristiyanlık üzerinden ve daha çok batıl inançlar yoluyla insanı aklıdan, duygusundan, dürtüsünden utandıran bir düşünce...

Gargantua'nın temel fizyolojik gereksinimlerinin ve ritüellerinin grotesk ve abartılı imgelerle sunulmasını her şeyden önce işte bu düşüncenin yadsınması olarak yorumlamak gerekir. Skolastik eğitim yerle bir edilmesi gereken ilk hedefdir. Öncelikle dikkat isteyen şeyin adıdır eğitim. Örneğin babasının dikkati olmasaydı Gargantua'daki 'cevher' ortaya çıkmayacaktı. Özgür bıraktığı oğlunun göstermiş olduğu basit bir hüner, babanın heyecanlanmasına yol açarken, diğer yandan başka bir deney sayesinde bir olumsuzluk saptanacak ve değişikliğe gidilecektir: "*Tuhaf buluş'tan çok etkilenen baba, çocuktaki 'Tanrısal zekâ'nın farkına varır ve çocuğunun iyi bir eğitimle en yüce bilim basamaklarına yükselebileceğini düşünür: 'Onun için kendisini, yeteneğine uygun olarak yetiştirecek bir bilgin kişiye vermek ve bu uğurda hiçbir şeyi esirgememek niyetindeyim'*" (Rabelais, 2009, s. 71) der Grandgousier. Bir başka deneyin ortaya koyduğu başarısız tablo diğer dönüm noktasını oluşturur ve "*böylesi hocalardan böylesi kitaplar okuyacağına, hiçbir şey öğrenmemek daha iyidir, çünkü bütün öğrettikleri saçma, bütün bildikleri koftur*" (Rabelais, 2009, s. 73) görüşü hemencecik orada kendi zeminini bulur. Bunun üzerine yeni bir yol çizilir: "*Bu işin Eudemon'un öğretmeni Ponokrates'e verilmesi, ve o zamanın Fransa'sında delikanlıların neler okuduğunu görmek için hep birlikte Paris'e gidilmesi kararlaştırıldı*" denir (Rabelais, 2009, s. 76). Bu değişikliği dogmadan dönüş olarak yorumlamak yanlış olmaz.

Bu yolculuk günümüzün eğitim düzeninin birçok boyutunu tek başına içeren zengin bir imgedir aslında. 'Öğrenme mekân değişikliğini zorunlu kılar' görüşünün de öncüsü olan bu yaklaşım neden-sonuç ilişkisi üzerinden giderek çözüm odaklı bir arayışı, bu arayışın temel dinamikleri olarak ise açılımı, diğer modellerin keşfini, esinlenmeyi ve yararlanmayı aynı anda içerir. Gargantua'nın yolculuğunda, keşifler çağı olan Rönesans'ın genel havasıyla son derece uyumlu bir biçimde, tutarlı bir çizgi üzerinde ilerleyen 'insan için' ve 'insan yoluyla' ve 'bir başka insan üzerinden' olarak özetlenebilecek 'kişinin kendini yeniden yaratması, derinleştirmesi, bir üst noktaya ulaştırması perspektifi' olarak kendini hissettirir.

Rabelais insan doğasına ve bilime inancını gizlemeden konuşur; kiliseye, skolastiğe, geleneksel eğitim yöntemlerine karşı oluşunu bir dizi imge yardımıyla anlatır. Protestan mantığının dile gelişi olarak da anlaşılabilir olan bu durum, reform yanlılığını ve Calvin optiğinden bakışın da somut göstergeleridir. Ustası Erasmus gibi, kiliselerin hiçbiri tarafından kabul görmeyişi bu nedenlerdedir. Kendi aklının kölesi olmak dışında bir kaygı taşımadığı belliyken, Katoliklerin gözünde 'protestan dostu', Protestanların gözünde ise 'dinsiz' sayılması, içinde bulunduğu paradoksal durumu gösterir, çünkü o hiçbir düşünceye tapmayacak denli özgürlüktür. Bu özgürlük iç barış için olduğu kadar değişim, ilerleme, bilimsel bilgiye ulaşma için de koşuldur. Her ne kadar yan bir izlek gibi görünse de yaptırım tümünde var olan kahağa hem bu özgürlüğün ürünüdür hem de onun ön koşuludur. Kahağa ayrıca yaşamının çelişkin yapısından doğan hayal kırıklığının da çaresidir. Thélème Tekkesi'nin giriş kapısındaki "İstediyini yap" yazısı, özgür insana inancın ve güvenin simgesidir.

Gargantua'daki eğitim perspektifi ve insan imgesi 'Sorbonoman' eğitimciler ve 'Paris modeli' ile yeni bir boyuta ulaşır. Hocası Ponokrates rehberliğinde, bir çeşit yumuşak geçişle *Gargantua* kendi isteğiyle iyi bildiği bir yolda yürür. Bu aşamanın en belirgin özelliği, skolastik ile modern arası bir dönem olmasıdır. 'Paris modeli', Davud'a ait olduğu belirtilen bir söz olan 'ışıkta önce kalkmanız boşunadır' ile başlar, her zamanki kısa beden hareketleri ve yapıt boyunca gördüğümüz içkili kahvaltı ve yemek törenleri ile sürer. Halk mizah geleneğine uygun "*Erken kalkmak değil gerek, en iyisi sabah içmek*" ile özetlenen bu yeni gündelik programının bir diğer boyutu ise nüans içeren, göndermelerle dolu dua aşamasıdır: *Gargantua*'nın kiliseye gitmeye devam etmesi, dua kitabınının büyük bir sepet içinde taşınması, sarılıp sarmalanmış olan bu kitabın 'kirliliği' nedeniyle çok 'ağır' olması, *Gargantua*'nın dua esnasında bile aklının hep yeme-içmede olması Reform yanlısı bir anlayışın grotesk anlatımıdır.

Bir sonraki aşamada, Ponokrates tarafından adım adım özgünleşen bir eğitim modelinin içine çekilir. Bu aşama, bozuk olan önceki sistemden tamamen uzaklaşarak "*günün hiçbir saatini boş geçirmemek*" olarak tanımlanır; ilk adımı ise, komik bir metafor yoluyla verilen "*yeniden yapmak için eskiyi yıkmak*" oluşturur. Bir çeşit ot yardımıyla, beyindeki ve midesindeki bütün bozukluk ve kötü alışkanlıklar temizlenir. Bu komik imgede, yine antik geleneğe ciddi izler vardır: "*Ponokrates bu yoldan ona eski hocalarının bütün öğrettiklerini unutturdu. (...) Daha iyi bir başarı sağlamak için onu çevredeki bilgin kişiler arasına soktu. (...) Sonra onu öyle bir çalışma düzeni içine soktu ki Gargantua gününün hiçbir saatini yitirmiyor, bütün zamanını okumak ve yararlı bilgiler edinmekle geçiriyordu*" (Rabelais, 2009, s. 107-108).

Bu yeni süreçte yapılanlara kabaca göz atalım: Kutsal kitabın yüksek sesle ve açık seçik okunması, *Gargantua*'nın kendini, yüceliğini kavraması, Ulu Tanrı'ya yakarması, astronomi ve uzak gözlemleri, okumalar ve tekrarlarla insan halleri ile ilgili gerçek örnekler üzerinde durulması, özgür tartışma ortamlarının yaratılması. Bu aşamanın en çarpıcı yanı, kişinin doğasının buyruklarla kontrol altına alınması değil, tümüyle özgür bir sürecin tasarlanması, içeriğinin iyi saptanması, çeşitlendirilmesi ve kişinin yaratıcılığıyla derinleştirilmesidir. Beden, ruh ve yürek üçlü yapısında kişinin bütün olarak algılanması, bu üç düzlemde aynı yoğunlukla ele alınması ve geliştirilmesidir. Bu programın, havanın yağmurlu olduğu günlerde bile bazı küçük değişikliklerle özünden ödün verilmeden sürdürüldüğünü görürüz:

"Ponokrates eski eğitimcilerin onu bunca zaman içinde nasıl bu kadar boş, anlayışsız ve bilgisiz bırakabildiklerini anlamak için Gargantua'nın başlangıçta alıştığı yoldan yürümesini uygun buldu. (...) Gargantua kiliseye gidiyordu. Dua kitabını bir büyük sepet içinde taşıyorlardı; sarılıp sarmalanmış olan bu kitap, kapakları ve kâğıdı kadar, üstünde birikmiş olan yağlardan da ötürü, ne fazla ne eksik, tam on bir batman altı okka ağırlığındaydı. Gargantua kilisede yirmi altı ya da otuz dua dinliyordu. (...) Sonra yarım saatçik kadar gözlerini kitaba dikip ders çalışıyordu, ama gönlü mutfaka kayıyordu" (Rabelais, 2009, s. 97-99).

Değişmesi gereken bu 'kötü eğitilmiş çocuk' imgesi üzerinden Rabelais, eğitim olgusunu dar kalıplarından çıkarmakla kalmayıp, diğer sorunlu alanlar üzerine başlatacağı tartışmanın zeminine yerleştirir. Söz konusu imge üzerinden başlatılan tartışma, siyaset ve din başta olmak üzere, feodal yapının bütün unsurlarına eleştirel olduğu kadar mizahi bir bakışla yaklaşır. Gargantua'nın elinde taşıdığı, usta bir anlatımla kirliliği özellikle vurgulanan 'dua kitabı' imgesi, reform düşüncesi ve hareketine, İncil'in ilk halinin tek referans kaynağı olarak alınmasına yakın düşer. Sorbonoman eğitimciler ile kilise arasında sıkışmış bir çocuk imgesi yoluyla, öğrenmede yeteneğe ve akla uygunluk peşinde koşar.

'Bilen ve düşünen' büyük öğretici Ponocrates'in Gargantua için öngördüğü bu yeni eğitim algısı ile reformist Calvin'in Fransa için düşlediği din algısı önemli benzerlikler taşır. Yeni bir ufuk, anlayış, program içeren bu süreç bir çeşit devrim olarak görülebilir, nedeni ise temel dinamikleri, nitelikleri ve hedefleri bakımından hem Rönesans hem de Reform tarafından ortaya konan çerçeveye kusursuz bir biçimde oturmasıdır. 'Akılcı', 'pozitivisit', 'modern' gibi nitelermeleri hak eden bu algıda Gargantua artık günün hiç bir saatini boş geçirmeden kendini adım adım inşa edecektir. Kendini 'bilgi deryası' yapmak telaşındaki kahramanımız; keşifler ve uygulama gezileri yoluyla derin bir öğrenme aşkının öznesidir artık. Bilgin kişilerle sohbetler, pratik çalışmalar, uzun okumalar, oyunlar, sporlar, aritmetik, geometri, astronomi, müzik ve 'dünyaları yaratan Tanrı'ya dualar' bu sürecin omurgasını oluşturmaktadır.

Bir İmge Olarak Thélème: Ütopya - Hümanizma İlişkisi

Bir alt başlık olmanın ötesinde, 'Thélème Tekkesi', Rabelais ütopyasının önemli imgelerinden biridir. İmge, sistemli bir akıl yürütmeye ilerler ve fikrin ortaya çıkmasından binanın yapımına dek aynı titizlikle somutlaşır. Bütün kitap boyunca görülen 'abartma' ve 'komik' öğeler bu bölümde ayrı bir yoğunluk kazanırken, Tekkenin yapılması kararı bile, şövalye geleneğiyle örtüşen bir eylemsel yararlılıktan başlatılır ve neden-sonuç ilişkisi içerisinde kurgulanır. Ütopyanın öznesi olan rahip Jean'a tekke kurma özgürlüğünün verilisinin savaşta göstermiş olduğu yararlılıktan hareketle kurgulanması anlamlıdır.

Yunancada 'istek' ya da 'doğal eğilim' anlamına gelen "Thélème" kavramı, aynı zamanda Yeni Ahit'teki 'tanrı'nın isteği'ne de denk düşmektedir. Baskıcı eğitim mirasını reddederek akılcılığı öne çıkaran bu tasarıda, skolastiğin yerle bir edilmesi öncelikli hedeftir. Akılla dengelenmeyen düşünce ve uygulamanın eleştirildiği bu tasarı, özellikle dönemin ahlak ve eğitim ikliminden bakışla, komik ve ütöpik ayrıntılarla doludur. Yaşamla bağ kurmayı öneren tasarı antik düşünceden de derin izler taşır.

Bir görüşe göre (Bahtin. 2005, s. 99), Rabelais'ci gülme felsefesinin kaynağındaki Antik düşüncede gülme iyileştirici, yaşama bağlayıcı olarak yorumlanır ve evrensel bir felsefe ilkesi olarak sunulur. Gülmenin *Gargantua*'daki yaygınlığını, Rabelais'nin hümanizma ve ütopyayı yaşamla derin bir bağ içinde görme ve yine yaşama ilişkin bazı temel felsefeler ekseninde tartışma isteği olarak yorumlamalıyız. Antik gelenek, gülmeyle ilişkin edebi geleneğin bir savunusunu sunan ve bu geleneği hümanist fikirler alanına yerleştiren Rönesans için, temel bir anlam taşır. Rönesansa özgü estetik gülme pratiğine gelince; bu pratik, her şeyden önce, halk mizahına ilişkin Orta Çağ kültürünün gelenekleri

tarafından belirlenmiştir. Ama bu geleneklerin Rönesans koşullarında doğrudan doğruya sürdürüldüğünü görmeyiz; Rönesans'ta tamamen yeni ve daha üstün bir varoluş aşamasına girerler. Bir taraftan, gülmeyi yaşam ve ideolojinin her resmi alanında yasaklamış olan Orta Çağ, bir taraftan da ona bu alanlar dışında olağandışı serbest ve kuralsız olma ayrıcalığını bahşetmişti.

Biçim, içerik ve öz bakımından yeni bir kurgu içeren Thélème, yaptıdaki başka bölümlerle de tutarlılık içindedir. Bu kapsamda, Gargantua'nın oğlu Pantagruel'e yazmış olduğu mektup Thélème'deki ütopyanın özünü son derece iyi anlatır. Bu mektupta iyi bir öğretici eşliğinde iyi bir öğrenim ortamından söz edilir ve yüzyüze öğretimin üstünlüğünden başka Yunanca ve Latince bilmenin gerekliliği vurgulanır.

Rabelais'ye göre, insan eğitme sanatında, güçlü moral değerler sistemine sahip Antik Çağ'ı referans almak bu nedenle yerinde olacaktır. Ruhun derinlik kazanması, inceliklerle donanması ancak yücelik ve derinlik içeren metinlerle olanaklıdır. Her düşüncede sağlam bir temel aramak, her sözde, usta işi bir ilk örnek görmek Rabelais'nin sevdiği şeydir. Bir eleştirmenin belirttiği gibi (Bahtin, 2005) “*Rabelais, düşüncede ve sözde yerindelik, ağırlık ister, zira o deliliğe varan sevinçli ruh halinin, zincirinden boşalmış sözsöz özgürlüğün eksiksiz örneğidir. Rabelais, gülmececilerin kralıdır*”. Düşüncede ve sözde aranan bu temel nitelikler için özgürlükçü Antik Çağ'ın sunduğu mirasa uzanmak, sınırlayıcı Skolastiği yerle bir etmek için de gereklidir.

İstanbul'un fethi sonrasında İtalya'ya sığınan bilginlerin yanlarında getirdikleri el yazmalarından yapılan Latince çeviriler ve gelişen matbaa bu yeni algının oluşmasında önemli rol oynar. Sınırlar artık eskisinden çok uzaklardadır, kitap artık sadece 'kutsal' dan ibaret değildir. Rabelais'nin özgür insan algısının somutlaştığı eşik, feodal değerler ve kuralların yıkılmaya başladığı eşiktir. Gargantua'nın bir sofistten almış olduğu onca ders sonrasında yaşadığı düş kırıklığı, Rönesans insanındaki çelişkili ve arayış dolu çabasını özetlemek içindir.

Thélème aynı zamanda bir çeşit ada betimlemesidir. Skolastik/dogmatik eğitim anlayışının yergisinden öte, kurallarının sonuna dek esnetildiği, hatta tersine işletildiği bu adada kalıplaşmış, katılaşmış, ezberlenmiş yaşam, öğrenme ve davranış sistematiğinin tersine çevrilmesi söz konusudur. Yepyeni bir bakışla, yeniden düşünülmüş bir içerik ve biçimle, çok daha esnek bir program çerçevesinde bireyi yeniden kavramaktır esas olan. Rabelais'nin tasarladığı okul için ilk adım öncelikle bireye yönelmek ve onu bütünü içinde bir parça olarak algılamakla başlar. Bu algı ayrıca çoğul düzleme geçişin de ön koşuludur. Bütünü parçası olacak bireyin öncelikle kendini diğerlerinden farklı kılması, yani kendi bireysel gelişimini belli farklılıklarla tamamlaması ise bu yeni algının ön koşuludur. Bireye ait her ayrıntının, eğitimin içeriği ve hedefleri bakımından aydınca bir kuşkuyla planlanması insanın iki dünya arasında sıkışmışlığının daha esnek algılar ve imgeler yoluyla verilmesi hümanizma gereğidir. Öncelikle düzenlenmesi ve güzelleştirilmesi gerekenin öte değil bu dünya olduğu vurgusu yapılır.

Thélème, bu bakışla, günceli reddetmenin adıdır. Gündelik, haftalık ve aylık çalışmalar etrafında biçimlenen programı sayesinde, kararlı bir biçimde yeniliğe ve özgünlüğe yönelir. Skolastik eğitiminin özünü oluşturan ezberleme veya anlamsız tekrarın

yerini yaratıcı tekrar alır. Yine klasik anlayıştaki ritüel, ön kabul, sorgusuz katılım, kabullenme düşüncesi yerini bilinçli alıştırmaya, akılcı sorguya, yapıcı eleştiriye, yaratıcı şüpheyi terk eder.

Zamanın en iyi biçimde değerlendirilmesini esas alan bu yeni yaklaşım, teorinin ancak pratikle tamamlanması durumunda geçerlik kazanabileceği görüşüne dayanır. Gargantua'nın yağmurlu günlerde bile bir dizi etkinliğin ortasında gösterilmesi, madenlerden çalgı yapıcılığına, odun yarmaktan resim ve heykele, türlü türlü ustaları ziyaretlere dek uzanan geniş bir yelpazede dolaşması bunu kanıtlamaktadır.

Ayrıca aynı imge yoluyla, döneme ilişkin bir diğer sorunlu alan olarak din de farklı bir zemine çekilerek, köklü bir polemik konusu haline getirilir. Rahip Jean'ın ödüllendirilmesi, din adamlarının savaşmak gibi bir görevleri olmadığı hatırlandığında, yeni bir anlamla tanışır. Rahip Jean'ın kendisine yapılan başpapazlık teklifine verdiği yanıt, Rönesans insanının kendini tanımak ve bilmek olarak özetlenen 'bilinç' hali örneğidir. Rahip Jean'ın "*Çünkü, daha kendimi yönetmesini bilmezken, nasıl olur da başkalarını yönetebilirim*" (Rabelais, 2009, s. 229) söylemi ile verilmek istenen bir öz yetersizlik algısı değildir. Bu yanıtın içerdiği gerçek anlamın 'kendini bilmek' olarak anlaşılması gerekir. "*Eğer sizin için yaptığım hizmet hoşunuza gittiyse, ilerde de bir hizmet yapabileceğime inanıyorsanız, izin verin de, kendi gönlüme göre bir manastır kurayım*" (Rabelais, 2009, s. 229) isteği, birinci planda gelenekten köklü bir kopuşu anlatır. Gargantua'nın da hoşuna gidecek olan Rahip Jean'ın bu isteği, Rabelais hümanizmasının ve ütopyasının en öznlü imgesi olarak yorumlayabiliriz. "*Bu istek Gargantua'nın hoşuna gitti(...)*Bütün Thélème topraklarını ona bağışladı. Rahip Jean kendi tarikatını bütün öbür tarikatlara karşıt olarak kurmak için Gargantua'dan izin istedi" (Rabelais, 2009, s. 229). Aslında bu kopuşa konu olan öge Orta Çağ'ın hiyerarşik geleneğidir. Bu kopuşun tüm diğerlerinden köklü bir kopuş olması, algı ve kurgudaki yenileşmenin işaretidir. Bu işaret keşif ve yaratma dürtüsünden beslenen yeni bir imgeyi, yeni bir normu ve yeni bir değerler sistemini haber vermektedir.

Bir diğer görüşe göre (Bahtin, 2005, s. 435-436) Rabelais, yeni bir dünya algılayışı ve Orta Çağ hiyerarşisinin yıkılışı için verilen mücadelede, sürekli olarak geleneksel folklorun kullandığı tezatlar yöntemini kullandı, yani 'tersyüz etme', 'pozitif olumsuzlama' mantığını. Rabelais yukarıyla aşağının yerlerini değiştirmiş, hiyerarşik düzeyleri kasti olarak birbirine karıştırmıştır; bunu yaparkenki amacı nesnenin somut gerçekliğinin özünü keşfetmek, onu kabuğundan kurtarıp, onun maddi bedensel veçhesini sergilemekti: Gerçek varoluş, ona göre bütün hiyerarşik norm ve değerlerin dışındaydı. Rabelais zamanında, Orta Çağ'ın hiyerarşik dünyasının temelleri sarsılmaya başlamıştı. Yukarı ve aşağının mutlak tanımına dayanan, dar, dikey, zaman dışı dünya modeli ile çıkışlar ve inişlerden oluşan Orta Çağ sistemi, o sıralarda bir yeniden yapılanma halindeydi. Öncü rolün yatay çizgilere, gerçek uzam ve tarihsel zamanda ileriye doğru bir hareketle devredildiği yeni bir model inşa edilmekteydi. Felsefe, bilgi, insani uygulamalar ve sanatın yanı sıra edebiyat, hep bu yeni model üzerinde çalışmaktaydı.

Hiçbir şeyin saatle ayarlanmadığı, sınırlanmadığı, kurallara bağlanmadığı, bütün işlerin fırsat düştükçe ve uygun görüldükçe yapıldığı, erkek ve kadının ancak birlikte işler alındığı, istendiğinde çıkıp gitme özgürlüğünün tanındığı, herkesin evlenmesi, para pul sahibi olması ve özgür yaşamasının kabul edildiği bir tekke kuşkusuz her anlamda komik ve ütöpiktir ve dolayısıyla dönemsel örneklerin çok uzağına düşer. Topluca yapılan duanın yerine geçen bireysel dua, bağımsız odalar, susturulan çağrı çanları, sorgusuz giriş ve çıkış oradaki yeniliklerden bazılarıdır ve her biri reformun ortaya koyduğu perspektifle ilişkilidir. Her öğrencinin kendi odasında dua etmesi, tapınmada olması gerektiği düşünülen gizlilik ve bireysellik saygısı gereğidir. Bunun devamında (Bahtin, 2005, s. 94), gülmenin derin felsefi bir anlamı vardır, bir bütün olarak dünyaya ilişkin, tarih ve insana ilişkin temel hakikat biçimlerinden biridir; dünyaya dair özel bir bakış açıdır; dünya yeni bir şekilde görülür, ama ciddi bir bakış açısından görüldüğünden daha derinliksiz değildir bu. Bu nedenle gülme, evrensel sorular ortaya atan yüksek edebiyatta ciddiyet kadar kabul görür. Dünyanın bazı temel vehçelerine ancak gülme aracılığıyla ulaşılabilir.

Karanlıktan Aydınlaşma: Gülmenin Sırrı ve Düşüncenin Gücü

Thélème'liler üzerinden ortaya atılan yeni yaşam anlayışı, büyük dönüşümlere giden yolda önemli bir hazırlık evresini oluşturur. Fransız toplumunun tüm yenilik arayışlarında bir biçimde karşımıza çıkacak olan bu 'aykırı' bakışın, özellikle 1789 Fransız devrimi öncülerine de güçlü bir ışık tuttuğu bilinmektedir. Eşsiz bir mizah şaheseri olarak da okunabilecek *Gargantua*'nın, bu anlamda, bir yandan roman sanatının doğuşunu müjdelerken, diğer yandan yeni bir düşüncenin tohumlarını attığını söylemek yanlış olmaz. İnanılmaz zenginlikteki yapıtta her şeyin bir arada oluşunu tam da bu kapsamda değerlendirmek gerekir.

Zamanının ve çağdaş olayların resmi algılanışını yıkarken Rabelais'nin peşinde olduğu şey elbette onları akademik bir çözümlemeye tabi tutmak değildi. O, kavramsal bir dil değil, popüler komik imgelerin dilini konuştu. Sahte ciddiyeti, sahte tarihsel "pathos"u dağıtırken yeni bir ciddiyetin, yeni bir tarihsel "pathos"un yeşerebileceği toprağı hazırladı (Bahtin, 2005, s. 473).

Gotik çağın karanlığına sırtını dönerek Yeni Çağ'ın parlayan sıcak güneşine kucak açan Rabelais, bir bakıma 'üstü kapaklı öğreti'nin peşindedir. Bu öğreti yoluyla insanın varabileceği 'yüce bir kutsallık' ve 'şaşırtıcı gizem'e ulaşmanın ne denli zor olduğu bilinmektedir. Yapıtın verildiği çağın temel özellikleri hatırlandığında Rabelais'nin mizaha olan düşkünlüğü belki daha iyi anlaşılabilir. Rönesans Fransız yazının bu hedefe ulaşmada halka özgü mizah geleneğini kullanmanın yanı sıra, kaba (grotesque) imgelerden hareketle tutarlı bir yüce (sublime) yaratmadaki başarısı dolayısıyla önemli bir aşamayı temsil etmektedir.

Keyif düşkünlü, yaşama tutkuyla bağlı, bu dünyayı sadece buradan bakarak yaşamayı yeğleyen komik bir devin kahkaha ve ziyafet dolu yaşam serüvenine tanıklık ederken karşımıza çıkan dünya, karşıt ve karmaşık imgelerle doludur. Bu dünyanın içinde

saklı hümanizma ve ütopya ilk bakışta uyumsuzluk gibi görünen çok sayıda karşıtlık ancak çağın içinden bir bakışla doğru yorumlanabilir. Gerçeğin hem içinde hem de dışında, yergi ile övgü arasında, dev ile normal insanların etrafında, küçük öyküler ile büyük düşüncelerin içiçe geçtiği bir dünyadır Rabelais'nin dünyası. Güçlü bir dışa dönüklüğün yanı sıra zaman zaman kendini gösteren kapanmalarla, gerçek ve düşsel yolculuklarla, bilgince tartışmalarla süslenen bir dünya... Aydınlığa çıkan bir dünya...

Rabelais'nin "olağanüstü olaylar söz konusu olsa da, burada anlatılanlar ciddi şeyler değildir" diyerek tanıttığı *Gargantua*, karanlıktan aydınlığa geçişteki o gizli zorluğu gülererek ve güldürerek aşacaktır. Bu çok renkli yapı, Antik Çağ'ın o güçlü ışığının yanı sıra, gülmenin sağladığı özgürleştirici güç olmaksızın kurgulanabilir miydi? Gülmenin sırrı, gücü, büyüü olmaksızın böylesi bir dünya düşünülebilir miydi? 'Ciddi olmayan' ile 'olağanüstü'nün iç içe geçtiği bir iklimde gülme; karanlıktan aydınlığa geçmenin, düşünceyi kararlılıkla harekete geçirmenin, özgür ve eleştirel tarihsel bilinci çalıştırmanın en iyi aracı değil midir? Rabelais, gülmedeki evrenselliği keşfetmeden, mutlak özgürlüğün ve yenilenmenin asla keşfedilemeyeceğini mi söylemektedir?

Sonuç

Rönesans'ın düşünsel atmosferinden bakarak anlamaya çalıştığımız *Gargantua*, skolastiği yıkarak Orta Çağ'ın umutsuz havasını dağıtırken; 'yeniden doğuş'u ilk adımda bir çeşit ütopya başlatır. Feodal sistemden kopuşu, yeni bir dünyaya açılmayı sağlayacak olan arayışın yoğunlaştığı iki temel kavram olarak özgürlük ve eşitlik, sonraki yüzyılların Avrupa'sının büyük sorunları olarak da karşımıza çıkar.

Bu sorunlar karşısında Rabelais'nin her türlü mirası gözden geçirmeye, yenden düşünmeye çalışırken, evrensel 'komik' unsurlar aracılığıyla vermek istediği iletinin, sonuçta 'insanın kendi aklıyla düşünmesi' olarak okunması olanaklıdır. Bu aklın, tutarlı bir örneği doğru kavramış ve tüm kısıtlayıcı düşüncelerden kendini kurtarabilmiş olması koşuldur. Bu ileti Rabelais'deki insan imgesi ve eğitim düşüncesinin özüdür.

Gargantua'yı, Orta Çağ'ın feodal ideolojik hegemonyasının geri dönüşsüz bir biçimde kırılmasının metni olarak okumak mümkündür. Baskıcı feodal sistemin taraflı ve tercihli düzen algısının, ayrımcı bakışındaki hukuksuzluğun, insanı sınırlayan eğitim algısındaki sonrasızlığın, dolayısıyla bozulmuşluğunun manifestosudur. Söz konusu sistemin sonuçta karşı karşıya kalacağı çok ağır sosyal, siyasal, ahlâk sorunlarının ilk anlatımıdır. Büyüklüğünün bilincinde, özgür, bilgiyle donanmış olması koşulu ile insanın buyruk almadan da yaşayabileceğinin, aracı olmadan da tapınabileceğinin, koşullanmış öğretici olmadan da öğrenebileceğinin, feodal değerlere boyun eğmeden de var olabileceğinin ironisidir. Ayrıca din adamlarından oluşan toplumsal sınıfın örgütlenişi ve işleyişinin, Rahip Jean örneğindeki bir tarzda, feodal sistemin çıkarlarıyla iç içe geçmeden de olanaklı olabileceğinin resmidir.

Rabelais'nin üzerinde çalıştığı sorunun, ezberlemekten öteye gidemeyen öğrenme öbeklerine dönüşmüş kitleleri özgür düşüncenin getirdiği yeni ufuklara taşıma olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu yönüyle *Gargantua* laik (seküler) perspektifli bir insanlık projesidir. Bu projede insan doğasına güvenmek vardır. Bu projede özgür seçim, demokratik katılım, bilgilenme ve ikna kültürü en önemli aşamalardır.

Bir ütopya üzerinden ‘dogmatığın iktidarı’na son vermek, eğitim ve din başta olmak üzere bütün alanlarda kötünün, kötülüğün, kötücüllüğün egemenliğini kırmak Rabelais’in öncelikli sorunudur. Bu projenin diğer adı, insanı feodalitenin sunduğu akıl ve duygu evreninden çekip çıkarmaya, ona kendini tanıma ve kendine güvenme olanaklarını vermeye yönelik kapsamlı bir düşünce seferberliğidir. Hiçbir biçimde yasakçı olmayan, insanı ezmeden ve bunaltmadan geliştiren, ona yeni bilgiler veren, katılımcılığı savunan, çoğulculuğu öneren ve hoşgörüyü yücelten bir sekülerizm projesi. Mizahla bezenmiş bu projede görülmesi gereken ilk öge yeni bir evrenselciliğe açılma isteğidir, yeniden doğmak için köklü bir birliktelikte özgür yaşam kültürüdür.

Orta Çağ’ın kendi özerkliği içinde düşünmeye ve yazmaya, çağın toplumsal sorunları karşısında cesaret dolu bir proje ortaya atmaya kalkışmasında Rabelais’yi harekete geçiren dürtüye kuram demenin doğru olmayacağı kuşkusuzdur. Kendi eğitim serüveninden esinlenerek, skolastik sistemin kişiyi körelttiğini göstermek için Antik Çağ’ın kuramsal birikiminden sonuna kadar yararlandığı kesindir. Dogmatizmin uygulamadaki başarısızlığını Antik geleneğin güçlü yönlerinden söz ederek ortaya koymak, pratiğin ışık tuttuğu bir teoriyi, aklın rehberlik ettiği bir insanı savunmak övmek ve savunmak... Ütopya ve hümanizmanın ustaca karışımı olarak Rabelais’in başlatığı süreci, kişiyi tüm bağlarından kurtarmaya yönelik çabasından dolayı, özgürleşme hareketlerinin ilkleri arasında görmek yanlış olmayacaktır.

Kaynakça

- Bahtin, M. (2005). *Rabelais ve dünyası* (Ç. Öztekin, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bonnot, J. (1959). *Humanisme et pléiade*. Paris: Hachette.
- Gökberk, M. (1980). *Felsefe tarihi*. İstanbul : Remzi Kitabevi.
- Hançerlioğlu, O. (1983). *Düşünce tarihi*. İstanbul : Remzi Kitabevi
- More, T. (2009). *Ütopya*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Rabelais, F. (2009). *Gargantua* (S. Eyüboğlu, A. Erhat, V. Günyol, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.